

Marlena PIEKUT

Ochrona własności intelektualnej w Polsce i w krajach europejskich

Ochrona własności intelektualnej stanowi niezbędny element prawidłowego rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Jedną z podstawowych zasad umożliwiających rozwój technologiczny jest sprawny, skuteczny oraz nowoczesny system ochrony niematerialnych składników przedsiębiorstwa.

Dobra niematerialne, jako składnik kapitału przedsiębiorstwa, można podzielić na niechronione (tzw. wolne) oraz chronione. Dobra niechronione są w pełni dostępne, natomiast korzystanie z dóbr chronionych uzależnione jest od podmiotu, który ma do niego prawo.

Dobra chronione można podzielić na chronione z mocy prawa (podlegające ochronie na danym terytorium i w określonym czasie, np. patenty) oraz chronione przez utajnienie (wszelkiego rodzaju tajemnice organizacyjne, techniczne, utrzymywane przez daną jednostkę w poufności) (Teneta-Skwiercz, 2005). Zapewnia to system ochrony własności intelektualnej w Polsce.

Na własność intelektualną składają się własność przemysłowa¹ oraz literacka i artystyczna. Własność przemysłowa obejmuje wynalazki, wzory przemysłowe i użytkowe, znaki towarowe i usługowe, oznaczenia pochodzenia, nazwy handlowe, zwalczanie nieuczciwej konkurencji oraz tajemnice produkcyjne. Własność literacka i artystyczna obejmuje dzieła naukowe, muzyczne, literackie, choreograficzne i pantomimy, filmy, malarstwo, rzeźbę, dzieła fotograficzne i architektoniczne, a także mapy, plany, dzieła rytownicze itp. (Zajączkowski, 2003).

CEL I ZAKRES ARTYKUŁU

W opracowaniu omówione zostaną wyniki statystyczne dotyczące ochrony własności przemysłowej. Celem artykułu jest też skonfrontowanie ochrony własności przemysłowej w Polsce z innymi krajami.

Materiał źródłowy stanowi statystyka GUS oraz Eurostatu, a także priorytety Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka.

Ochrona własności przemysłowej w Polsce

Własność przemysłowa stanowi, obok prawa autorskiego, własność intelektualną. Jest ona wynikiem inwencji twórczej człowieka, jego kreatywności i po-

¹ Termin przyjęty z języka angielskiego, *industry* — w języku polskim oznaczający przemysł, gałąź działalności gospodarczej.

myślowości, której rezultatem jest tworzenie przedmiotów własności przemysłowej wykorzystywanych w gospodarce. Pojęcie własności przemysłowej odnosi się do przemysłu (także rolnego i wydobywczego) i handlu oraz do wszystkich produktów naturalnych i wytworzonych. Postępowanie w tym zakresie reguluje prawo własności przemysłowej, które umożliwia uzyskanie ochrony w postaci praw wyłącznych na poszczególne przedmioty własności przemysłowej, wynikających z ustawodawstwa.

Zgodnie z prawem przedmiotami własności przemysłowej są wynalazki. Według GUS (*Nauka...*, 2009) wynalazek jest to nowość, która nie stanowi części dotychczasowego stanu techniki. Przez stan techniki należy rozumieć wszystko to, co zostało podane do wiadomości powszechnej w formie ustnego bądź piśmennego opisu, przez stosowanie, wystawienie lub ujawnienie w inny sposób. Wynalazek może uzyskać patent, jeżeli spełnia warunek, że jego wykorzystanie jest zgodne z porządkiem publicznym lub dobrymi obyczajami.

W Polsce w latach 2000—2007 liczba wniosków składanych do Urzędu Patentowego wynosiła ok. 2100—2400 rocznie. Najwięcej zgłoszeń wpłynęło w 2000 r. — ponad 2400, a najmniej w 2005 r. — ok. 2030. Do 2005 r. zgłaszano więcej wynalazków zagranicznych (od ok. 4000 do ponad 5000). Liczba uzyskiwanych patentów na wynalazki zagraniczne wynosiła od ponad 1000 do ponad 1500. W latach 2006 i 2007 znacznie zmniejszyła się liczba zgłoszeń wynalazków zagranicznych (tabl., wyk. 1).

OCHRONA WŁASNOŚCI PRZEMYSŁOWEJ W POLSCE

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Własność krajowa								
Wynalazki zgłoszone	2404	2202	2313	2268	2381	2028	2157	2392
Wynalazki, liczba udzielonych patentów	939	851	834	613	778	1054	1122	1575
Dynamika udzielanych patentów, rok poprzedni=100	x	90,6	98,0	73,5	126,9	135,5	106,5	140,4
Wzory użytkowe zgłoszone	1274	1057	865	732	648	600	625	604
Wzory użytkowe, udzielone prawa ochronne	680	484	558	666	894	829	869	605
Dynamika udzielanych praw ochronnych, rok poprzedni=100	x	71,2	115,3	119,4	134,2	92,7	104,8	69,6
Wzory zdobnicze i przemysłowe zgłoszone	629	561	921	1837	2026	1973	1437	1431
Wzory zdobnicze i przemysłowe, udzielone prawa ochronne i/lub prawa z rejestracji wzorów przemysłowych	1175	1223	1284	1917	1918	1773	1707	1598
Dynamika udzielonych praw ochronnych, rok poprzedni=100	x	89,2	164,2	199,5	110,3	97,4	72,8	99,6
Znaki towarowe zgłoszone	14111	12434	12355	13281	13776	13864	14065	13951
Znaki towarowe, udzielone prawa ochronne	7118	5074	4803	5181	5669	8688	10644	14033
Dynamika udzielonych praw ochronnych, rok poprzedni=100	x	71,3	94,7	107,9	109,4	153,3	122,5	131,8
Własność zagraniczna zgłoszona w Polsce								
Wynalazki zgłoszone	4894	4344	4295	3941	5359	4565	655	361
Wynalazki, udzielone patenty	1524	1171	1437	1103	1016	1468	1564	1959
Dynamika udzielonych patentów, rok poprzedni=100	x	76,8	122,7	76,8	92,1	144,5	106,5	125,3
Wzory użytkowe zgłoszone	56	38	34	27	31	44	53	45
Wzory użytkowe, udzielone prawa ochronne i/lub prawa z rejestracji wzorów przemysłowych	34	22	24	24	26	21	45	43
Dynamika udzielonych praw ochronnych, rok poprzedni=100	x	64,7	109,1	100,0	108,3	80,8	214,3	95,6
Wzory zdobnicze i przemysłowe zgłoszone	568	464	447	585	306	122	52	71
Wzory zdobnicze i przemysłowe, udzielone prawa ochronne	327	237	440	927	760	309	63	47
Dynamika udzielonych praw ochronnych, rok poprzedni=100	x	72,5	185,7	210,7	82,0	40,7	20,4	74,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Nauka... (2009).

Wzór użytkowy to nowe i użyteczne rozwiązanie techniczne, dotyczące kształtu, budowy lub zestawienia przedmiotu o trwałej postaci. Na wzór użytkowy Urząd Patentowy udziela praw ochronnych. Oznacza to, że podmiot, który jest w posiadaniu takiego prawa ma wyłączność na korzystanie ze wzoru użytkowego w sposób zarobkowy lub zawodowy w całej Polsce. Prawo ochronne na wzory użytkowe udzielane jest na dziesięć lat od daty dokonania zgłoszenia wzoru użytkowego (Nauka..., 2009).

Najwięcej zgłoszeń krajowych wzorów użytkowych odnotowano na początku lat 2000—2007. Liczba udzielonych praw ochronnych na krajowe wzory użytkowe była najniższa w 2001 r. i wynosiła 484, co stanowiło ok. 46% zgłoszonych wzorów użytkowych. Zaobserwowano, że do 2003 r. przyznawano znacznie mniej praw ochronnych niż wpływało zgłoszeń (od 46% w 2001 r. do 91% w 2003 r.). Z kolei od roku 2004 wnioski, które wpłynęły wcześniej zostały rozpatrzone w kolejnych trzech latach, co spowodowało, że przyznawano rocznie ok. 40% więcej praw ochronnych niż wpływało zgłoszeń. Jeśli chodzi o zagraniczne wzory użytkowe, to było ich znacznie mniej niż krajowych. W analizowanym okresie ilość zgłoszonych wzorów użytkowych wynosiła od 27 w 2003 r. do 56 w 2000 r., a najwięcej praw ochronnych przyznano na nie w 2006 r. — 45.

Wzór zdobniczy (stosowany w celach estetycznych) to nowa postać przedmiotu przejawiająca się w kształcie, właściwościach powierzchni, rysunku lub barwie, układzie linii, nadająca przedmiotowi charakterystyczny i oryginalny wygląd, przeznaczona do odtworzenia w produkcji przemysłowej bądź rękodzielniczej. Własność wzoru zdobniczego i wyłączne prawo jego stosowania uzyskuje się dzięki wydaniu świadectwa ochronnego. Wzór zdobniczy, który posiada świadectwo ochronne wpisany jest do rejestru wzorów zdobniczych. Rejestracja wzoru zdobniczego daje prawo wyłącznego korzystania ze wzoru w sposób zarobkowy oraz zawodowy.

Z kolei wzór przemysłowy stanowi nową i oryginalną, nadającą się do wielokrotnego odtwarzania, postać wyrobu, która przejawia się w szczególności w jego kształcie, barwie, właściwościach powierzchni, rysunku lub ornamencie. Na wzór przemysłowy udzielane jest prawo z rejestracji, którego czas trwania wynosi 25 lat od daty dokonania zgłoszenia wzoru przemysłowego. Udzielenie prawa z rejestracji na wzór przemysłowy oznacza, że jego właściciel posiada świadectwa rejestracji.

Według danych GUS wzory zdobnicze i przemysłowe stanowią jedną kategorię. W roku 2007 liczba zgłoszeń wzorów zdobniczych i przemysłowych wynosiła ponad 1400, a ilość udzielonych praw — ok. 1600. Od początku XXI w. najwięcej zgłoszeń było w 2004 r. (2026). Wtedy też nadano najwięcej praw ochronnych i praw z rejestracji. Natomiast najmniejszą liczbę zgłoszeń odnotowano w 2001 r. (561), w tym okresie zarejestrowano również najmniejszą liczbę wzorów (1175). Zgłoszenia zagranicznych wzorów zdobniczych i przemysłowych w analizowanym okresie kształtowały się od 52 w 2006 r. do 585 w 2003 r. W ostatnich latach zaobserwowano zmniejszanie się zarówno liczby zgłoszeń, jak i udzielanych praw na zagraniczne wzory zdobnicze i przemysłowe.

Cennym aktywem nowoczesnego przedsiębiorstwa jest znany i ceniony znak towarowy, marka, logo, nazwa produktu lub wzór opakowania czy nazwa firmy. Wartości te tworzą rynkową tożsamość przedsiębiorstwa, decydują niejednokrotnie o zdolności do generowania zysku. Znak towarowy to według definicji GUS oznaczenie przedstawione w sposób graficzny bądź takie, które da się w sposób graficzny wyrazić, jeśli oznaczenie takie nadaje się do odróżnienia w obrocie towarów jednego podmiotu gospodarczego od tego samego rodzaju towarów innych podmiotów gospodarczych. Znakiem towarowym może być rysunek, wyraz, kompozycja kolorystyczna, ornament, forma przestrzenna, w tym forma towaru lub opakowania, a również melodia i inne sygnały dźwiękowe.

Znaki towarowe stanowią największą grupę wśród zgłaszanych własności przemysłowych. W latach 2000—2007 zgłaszano od ponad 12000 do ponad 14000. Na początku omawianego okresu występowały znaczne dysproporcje między zgłoszeniami a ilością udzielanych praw. Do 2004 r. ok. 40—50% znaków towarowych zgłoszonych otrzymywało prawa ochronne.

Sumując wszystkie zgłoszenia dotyczące ochrony własności przemysłowej w 2007 r. otrzymujemy 18378 zgłoszeń polskich oraz 477 zgłoszeń zagranicznych. Jeśli chodzi o udzielone patenty i prawa ochronne, to w analizowanym okresie przyznano 17811 patentów i praw ochronnych krajowych oraz 2049 zagranicznych. Porównując uzyskane patenty krajowe (1575) z liczbą jednostek badawczo-rozwojowych (B+R) (1144), otrzymujemy ok. 1,4 udzielonego rocznego patentu na jednostkę.

Według danych GUS najwięcej praw dotyczących ochrony własności przemysłowej uzyskano w województwach mazowieckim oraz śląskim, natomiast najwięcej wynalazków zgłoszono w województwach: mazowieckim, śląskim, dolnośląskim oraz wielkopolskim. W 2007 r. najwyższą liczbę patentów uzyskano w województwach: mazowieckim, śląskim oraz dolnośląskim, a najwięcej zgłoszonych wzorów użytkowych odnotowano w województwach: śląskim, mazowieckim oraz małopolskim, ponadto w tych województwach uzyskano też najwięcej praw ochronnych na wzory użytkowe.

Ochrona własności intelektualnej w wybranych krajach

Na podstawie danych European Innovation Scoreboard (EIS) z 2009 r. można dokonać porównania krajów europejskich pod względem ilości: patentów udzielonych przez Europejski Urząd Patentowy (EPO), wspólnotowych znaków towarowych oraz wzorów wspólnotowych.

EPO, z siedzibą w Monachium, istnieje od 1978 r. na podstawie porozumienia zawartego między 13 krajami europejskimi. Jest to jedyny międzynarodowy urząd patentowy, wbrew założeniu, że urzędy patentowe mają charakter narodowy. Wniosek o udzielenie patentu europejskiego zapewnia ochronę krajową w tych krajach, które są po pierwsze członkami EPO, a po drugie zostały wskazane przez wnioskodawcę. W 1997 r. Polska miała w EPO status obserwatora, a od 2004 r. jest jego członkiem (*Nauka...*, 2009; *Ochrona ...*, 2010).

W ilości udzielanych przez EPO patentów przodowała, wśród omawianych krajów, Szwajcaria (431 patentów na milion mieszkańców) (wykr. 7), drugie miejsce zajmowały Niemcy (291 patentów), a następne Szwecja (270 patentów). Polska, z 3,4 patentu na milion mieszkańców, znalazła się na 30 miejscu (wśród 33 krajów).

Wspólnotowe prawa do znaków towarowych i wzorów są rejestrowane przez Urząd Harmonizacji Rynku Wewnętrznego z siedzibą w Alicante, w Hiszpanii. Prawa te, uznawane w Unii Europejskiej (UE), są wyłączne (*Ochrona...*, 2010).

W liczbie uzyskiwanych wspólnotowych znaków towarowych pierwszeństwo ma Luksemburg (1226 na milion mieszkańców) (wykr. 8). Kolejnymi krajami przodującymi w tej kategorii są Islandia (403) i Szwajcaria (366), pozostałe kraje posiadają poniżej 250 znaków towarowych na milion mieszkańców. Polska zajmuje 23 pozycję (wśród 33 uwzględnionych państw).

Według danych EIS w 2009 r. najwięcej wzorów wspólnotowych, podobnie jak i wspólnotowych znaków towarowych uzyskał Luksemburg (739 na milion mieszkańców) (wykr. 9). Pozostałe kraje mają poniżej 300 wzorów wspólnotowych na milion mieszkańców (z wyjątkiem Szwajcarii, która ma 301 wzorów wspólnotowych). Polska znalazła się na 18 pozycji (wśród 33 krajów europejskich) z 50 wzorami wspólnotowymi na milion mieszkańców, w sąsiedztwie Norwegii, Islandii, Irlandii i Słowenii.

Wyniki EIS wskazują, że liczba udzielanych Polsce patentów EPO zwiększyła się o 6,1% w ciągu pięciu lat, a wspólnotowych znaków towarowych w tym okresie o 14,4%. Zwiększyła się również liczba wspólnotowych wzorów — średnia roczna stopa wzrostu wyniosła 28,7% (wykr. 9—11).

Największy wzrost liczby udzielanych patentów EPO odnotowano dla Łotwy (prawie 18%), Portugalii (16%), Malty (16%), Litwy (16%) oraz Turcji (15%). Największy spadek dotyczył natomiast Islandii (3,5%) (wykr. 9). Średnia stopa wzrostu dla UE wyniosła 1,3%.

Analiza poziomu wzrostu ilości wspólnotowych znaków towarowych pokazuje, że największy wzrost dotyczył Bułgarii (średnia stopa wzrostu rocznie z pięciu lat wynosi prawie 70%) (wykr. 10). Na drugiej pozycji znalazła się Łotwa (36%), a na kolejnych Rumunia (35%) i Słowacja (34%). Nie odnotowano dla żadnego kraju spadku ilości wspólnotowych znaków towarowych. Średnia stopa wzrostu dla całej Unii wyniosła ponad 5%.

Dane z raportu EIS (z 2009 r.) wskazały, że największy wzrost ilości wzorów wspólnotowych odnotowały Rumunia (37%), Grecja (34%), a także Polska (29%) (wykr. 11), natomiast największy spadek odnotowano dla Irlandii (ponad 7%) i Norwegii (ponad 3%). Średnia stopa wzrostu dla UE wyniosła 4,2%.

WSPARCIE OCHRONY WŁASNOŚCI INTELKTUALNEJ PRZEZ FUNDUSZE UNIJNE

W ramach funduszy unijnych istnieją działania przyczyniające się do zwiększenia liczby zgłoszeń, mających na celu uzyskanie ochrony własności przemysłowej, składanych przez wnioskodawców za granicą oraz do ułatwienia realizacji ochrony. W ramach tych funduszy dofinansowywane są również działania mające na celu zwiększanie świadomości przedsiębiorców na temat praw i możliwości ochrony własności przemysłowej oraz korzyści płynących z objęcia rozwiązań ochroną.

W Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka (Szczegółowy..., 2010) *Działanie 4.2. Stymulowanie działalności B+R przedsiębiorstw oraz wsparcie w zakresie wzornictwa przemysłowego* obejmuje dwa typy projektów. Pierwszy to projekt mający na celu wzmocnienie przedsiębiorstw prowadzących działalność B+R, a drugi to projekt przyczyniający się do zwiększenia wykorzystania wzornictwa przemysłowego i użytkowego przez przedsiębiorców jako jednej z przewag konkurencyjnych.

Z kolei zawarte w Programie *Działanie 5.4. Zarządzanie własnością intelektualną* obejmuje projekt wsparcia finansowego na pokrycie kosztów uzyskania ochrony własności przemysłowej, a także kosztów związanych z postępowaniem unieważnienia patentu, prawa rejestracji albo prawa ochronnego na wzór użytkowy. Celem tego działania jest poprawa efektywności funkcjonowania rynku innowacji i przepływu rozwiązań innowacyjnych poprzez upowszechnianie stosowania prawa własności intelektualnej, w szczególności poprzez uzyskiwanie ochrony własności przemysłowej. Beneficjentami są małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) oraz instytucje otoczenia biznesowego, a grupami docelowymi przedsiębiorcy (należący do sektora MSP) oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (wynalazcy).

Podsumowanie

Znajomość zasad ochrony praw własności intelektualnej, jako mechanizmu chroniącego innowacyjne rozwiązania oraz sposobów ich gospodarczej eksploatacji, jest niezbędna w działalności dzisiejszych podmiotów gospodarczych. Innowacyjność gospodarki zależy od skutecznej ochrony praw do wartości niematerialnych, które powstają w wyniku działalności naukowej, projektowej oraz ekonomicznej. Otoczenie rynkowe, które zapewnia i respektuje taką ochronę daje przedsiębiorcom bodziec do inwestowania w nowatorskie rozwiązania, co jest konstytutywnym warunkiem wzrostu konkurencyjności i lepszego wykorzystania różnorodnych zasobów. Należy podkreślić, że w gospodarce opartej na wiedzy, własność intelektualna, a w tym własność przemysłowa, jest sprawą priorytetową w podejmowaniu decyzji gospodarczych.

Prawo polskie i międzynarodowe zapewnia możliwość ochrony własności intelektualnej, jednak, jak pokazują analizy, rzadko jest ona stosowana przez podmioty działające w Polsce. Świadomość możliwości oraz korzyści ochrony wypracowanych rozwiązań jest niska, barierą dla ochrony pomysłów stanowią też stosunkowo wysokie koszty postępowania związanego z uzyskaniem praw własności przemysłowej. Polskę charakteryzuje niewielka liczba udzielonych patentów. Pełne wykorzystanie możliwości ochrony prawnej sprawi, że inwestycje w działalność B+R będą opłacalne, a opracowane nowe rozwiązania będą mogły być udostępniane z korzyścią dla ich wynalazców. Pomocne w tym aspekcie będą fundusze europejskie pokrywające koszty ochrony własności przemysłowej w Polsce.

dr inż. Marlena Piekut — *Politechnika Warszawska*

LITERATURA

- European Innovation Scoreboard 2009* (2009), *Comparative Analysis of Innovation Performance*, Pro Inno Europe, Inno Metrics
- Nauka i technika w 2007 r.* (2009), GUS, Warszawa
- Ochrona własności intelektualnej* (2010), [www.Twoja Europa.pl](http://www.TwojaEuropa.pl)
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 2009* (2009), GUS, Warszawa
- Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka* (2010), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa
- Teneta-Skwiercz D. (2005), *Kapitał intelektualny przedsiębiorstwa*, [w:] Lichtarski J. (red.), *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław
- Zajączkowski M. (2003), *Podstawy innowacji i ochrony własności intelektualnej*, Economicus, Szczecin

SUMMARY

Results of statistical surveys on intellectual property protection concerning industry property are discussed in the article. Poland occupies a distant position, among European countries, in protection of the industry property. A slow growth in quantity of placed inventions in the Polish Patent Office is observed. Mazowieckie, Śląskie as well as Dolnośląskie voivodships lead in protection of industrial property. Projects increasing entrepreneurs' awareness on rights and possibilities to protect industry property and contributing to the applications on this property protection are co-financed from European Funds.

РЕЗЮМЕ

В статье обсуждаются результаты статистических обследований касающихся охраны интеллектуальной собственности в отношении к промышленной собственности. Польша в области охраны промышленной собственности занимает довольно долекую позицию среди европейских стран. Наблюдается медленный рост числа заявляемых в Патентное управление Польши изобретений. В области охраны промышленной собственности первенствуют воеводства: мазовецкое, силезское и нижнесилезское. В рамках союзных фондов финансируются проекты увеличивающие сознание предпринимателей в области прав и возможностей охраны промышленной собственности, и таким образом способствующие увеличению числа заявлений на охрану этой собственности.